

BİR EGEMENLİK MESELESİ OLARAK KÜLTÜREL İKTİDAR

CULTURAL POWER: AS A MATTER OF SOVEREIGNTY

BURAK ÇAKIRCA*

ABSTRACT

The concept of culture has a multi-dimensional structure. As one of the fundamental constituent of societies, culture can be seen as a whole of values. Culture is also the composition, product and perception of life. Cultural power was overwhelmingly perceived on the axis of ideological approach. Apprehending cultural power obliges the analysis of two dimensions of the issue which are culture and power. Culture refers to the extent that can be described "as" Westernization." Power is the bearer of culture.

The question of this article is to understand whether cultural power is a threat to sovereignty. The study will focus on the concept of cultural power within the perspectives of historical and everyday life.

Keywords: Culture, Power, Cultural Power, Modernization, Westernization.

ÖZ

Kültür kavramı çok boyutlu bir kapsama sahiptir. Topluların temel yapıtaşlarından biri olarak kültür, bir değerler bütünü olarak görülebilir. Kültür aynı zamanda eser, ürün ve hayat algısıdır. Kültürel iktidar kavramı çoğunlukla ideolojik bakışlar ekseninde algılanmıştır. Kültürel iktidarı anlamak, meselenin iki boyutu olan kültür ve iktidar kavramlarına bakmayı zorunlu kılmaktadır. Kültür "Batılılaşmak" olarak ifade edilebilecek bir kapsama işaret eder. İktidar ise, kültürün taşıyıcısıdır.

Bu makale, kültürel iktidarın egemenliğe dair bir tehdit olup olmadığını sorgulamaktadır. Çalışmada kültürel iktidar kavramının tarihsel ve gündelik hayatta neye karşılık geldiği üzerine düşünülecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, İktidar, Kültürel İktidar, Modernleşme, Batılılaşma.

* Dr.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6035-7162>

GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen III. Milli Kültür Şurası'nda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kültür kavramına bakışı ve Türkiye'de kültürün önemine dair yaptığı açıklamalar tartışmaları beraberinde getirmiştir. Erdoğan, “milli bir kültür şuuruna ihtiyaç olduğunu, siyasi iktidarın seçimle kazanılabileceğini ancak kültür iktidarı için ciddi bir emeğe, dirsek çürütüp, alın teri dökmeye gerek bulunduğunu belirtip, ülkemizdeki manzaraya bakıldığında milletin hâkim rengini oluşturan kesimlerin kültürel iktidardan epeyce uzakta olduklarını ifade etmiştir. Hatta daha da ötesinde Türkiye'nin kültürel yapısının gelişmeye açık olduğunu, kültürel değerlere yönelik saldırıların bulunduğunu ve bu saldırıların amacına ulaşamayacağını” söylemiştir (Erdoğan, 2017: <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/TR-175189/sayin-cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan39in-acilis-kon-.html>,Erişim Tarihi: 15.02.2020).

“Entelektüel camia”nın gündemini ciddi düzeyde meşgul etmeye başlayan kültürel iktidar kavramı tanımlanması zor, katmanlı bir yapıya işaret etmektedir. Öncelikle kültürel iktidar bir tahakküm aracı olarak yaşayan bir varlık olarak görülebilir. Ardından kültürel iktidar, kültürün ekonomi ile olan ilişkisi bağlamında küreselleşme ile birlikte anlam kayması yaşayan bir unsur olarak ele alınabilir. Bu ve benzeri farklı veçhelerle ele alınsa da, iç siyaseti dizayn etme ya da uluslararası sistemde bir farklılaşma kodu olarak kültürel iktidar, siyasi ve iktisadi alanda sahip olunan mevzilenmenin veya ilerlemenin kültürel alanda da makes bulması arzusuna dair opsiyonel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim bu kullanışlılık veçhesi, kültürel iktidar tartışmalarının kültürel faaliyetlerin pratik politik atmosfer içinde bir hâkimiyet alanı olarak telakki edilmesine de kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda kültürel iktidar tartışmaları çoğunlukla iktidar erkinin pek çok sahada olduğu gibi kültürel alanda da kendi anlam sistematiğini egemen kılma durumu olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanan tartışmalardan sonra belirli bir literatürün ortaya çıktığı görülmekle birlikte, ideolojik pozisyonların devamı biçiminde algılanan ve bu çerçevede teorik bir düzleme oturtulma çabası içinde olunan bir kavram olarak kültürel iktidar, özellikle Gramsci'nin teorik açıklamalarına dayandırılan bir kapsama işaret etmiştir. Çok temel bir çıkarsama ile Gramsci, hâkim sınıfın tahakkümünü devam ettirme araçlarından biri olarak kültürün önemini vurgulamıştır. Hâkim sınıfa mündemiç ideolojik kodların baskı ve zorlama yolundansa kültür gibi toplumun bütününe dair bir nitelik ile egemen kılınması esas vurgusunu oluşturmaktadır. Bu haliyle kültür içselleştirme ve

ikna ile sağlanan bir hegemonya/iktidar imkânı olarak ifade edilmektedir. Hegemonya/iktidar tesis eden hakim sınıf kültür yoluyla toplumsal alanın bütününe nüfuz ederek, ikna yoluyla kitlelerde bilinç oluşturarak kendi sınıfsal üstünlüğünü sağlamakta ve bu sayede hegemonyasını/iktidarını aynı araçlarla yeniden üretebilmektedir (Gramsci, 2014: 28). Oysa, bu tartışmanın odak noktası hegemonya/iktidar kavramı olduğu kadar ve belki de ondan daha da önemli olacak biçimde kültürün ne olduğu üzerine yoğunlaşmalıdır. Aksi takdirde yapılacak her çalışma sunulan teorik zemin bağlamında bir tekrarı ifade etmenin yanında, kültürel iktidarın ülkesel bazda sınıfsal mücadelelerini dile getirmekten başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu çalışmada amaçlanan, kültürel iktidar kavramını oluşturan kültür ve iktidar terimlerinin neye karşılık geldiğinin gösterilmesidir. Bu kavramların üzerine düşünmek aynı zamanda kültürel iktidarın küresel düzeyde neyi ifade ettiğini açıklamaya da yardımcı olmaktadır. Çalışmada global ölçekte kavramın sahip olduğu etkinin ve cari durumun her biri başlı başına bir değer taşıyan ve milletleri tanımlama ya da zenginlikler olarak ifade edilecek kültürleri kapsamında egemenliklerine dair bir mesele olup olmadığı tartışılacaktır. Başka bir deyişle, kültürel iktidar kavramının kültür ve iktidar kavramları üzerinden çözümlenmesiyle kavramın erkinin, milletlerin zenginlikleri olarak kültürlerine ve dolayısıyla münhasır egemenliklerine bir tehlike oluşturup oluşturmadığının sorgulanması çalışmanın özünü oluşturmaktadır.

Bu noktada bu çalışmada bir tartışma nesnesi olarak kültürel iktidar kavramının tarihsel ve gündelik hayattaki karşılığının ne olduğu üzerine düşünülecektir. Burada kapsam olarak tek bir ülke ya da bölge olarak ele alınmadan, kültürel iktidar kavramına bütüncül bir biçimde yaklaşılmaktadır. Kültürel iktidar kavramının, kültür ve iktidar boyutlarının ilişkisi ve kültürün ontolojik bir kavram olarak önemi tartışılacaktır. Buradan hareketle kurucu bir kavram olarak kültür kavramının iktidarın kurulabilmesinin münhasır egemenliğe dair bir kapsama işaret edip etmediği sorgulanacaktır. Tartışma konusu özünde, neoliberal dünyanın, ekonomi ve kültürün ilişkisi göz önüne alınarak, tahakküm ettiği kültürel iktidarın, bir egemenlik meselesi olarak özgül kültürel iktidarların kurulmasına bir engel teşkil edip etmediğidir. Diğer bir deyişle, modernleşme, Batılılaşma ve neoliberalizmin kültürel iktidar bağlamındaki erkinin, egemenliğe dair boyutunun neyi ifade ettiği tartışılacaktır. Bu tartışma, kültür ve iktidar kavramlarının doğrudan soy kütüğünün ortaya çıkarılma gayreti üzerinden yürütülecek, bu çalışmanın hem yöntemini hem de katkısını gösterecektir. Kültürel iktidar tartışmalarının ideolojik yaklaşımlardan uzak biçimde, kültür ve iktidar boyutlarının

kapsamının ne olduğu ortaya konularak özgül bir açıklama ile katkı sunmak hedeflenmektedir.

1-Kültürel İktidar Kavramının Kültür Boyutu

Kültürel iktidar kavramında yaşanan tartışmaların sahip olunan politik formasyonların vazettiği düzlem üzerinden yürütüldüğü görülmekle birlikte, kavramın gerçek boyutlarıyla tartışılması kültür ve iktidar kavramlarının karşılığının ne olduğuna bakmayı gerekli kılmaktadır. Sonda söylenecek olanı başta ifade edersek, kültürel iktidarın “kültüründen” kasıt, pek çok farklı tanıma sahip olan kültür kavramından daha öte bir yere işaret ettiği ve bu modernliğe dair bir kapsama denk gelmektedir. Burada kültür, yüzyıllar içerisinde süregelen tarihselliğin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Aydınlanma düşüncesinden mülhem biçimde, Batı’nın egemenliği elde etmesiyle birlikte başta kendi içinde ardından da tüm dünya ölçeğinde hâkim olmaya başlayan bir kavram olarak kültür ile karşılaşmaktayız. Antik Yunan’ın felsefi köklerinin 17. yüzyılla birlikte hatırlanmasıyla, aklın aydınlığının “ışığından” adına modern bilim denilen ve mutlak ilerleme ile gelişmeye işaret eden bir süreç başlamıştır. Bu süreç, bilimsel devrimin yasalarının sosyal sistemleri de belirleyebileceğini iddia eden bir hale evrilmesi ile devam etmiştir. Aklın aydınlığının fenni bilimlerdeki karşılığı olarak sanayi ve endüstri devrimlerini ortaya çıkarmasıyla birlikte kalabalıklaşan şehirlerin tüm toplumsal ilişkileri Weber’in ifadesiyle “demir kafese” hapsedmesi, ontolojik bir durum meydana getirmiştir.

İnsan aklının özgür bırakıldığı ve bu bağımsızlığa etki edebilecek/engel olabilecek ne varsa, yaratıcı bile olsa, “pasifize” edildiği bir varoluşla “ilerleme”nin mutlaklaştırıldığı bir evreye geçilmesi, sanayi devrimiyle birlikte teknik açıdan gelişmişliği ifade eden Batıyı biricikleştirmeye başlamıştır. Ontolojik bir tanımlanma olarak Batı “ileriye” temsil ederken diğerleri “geriyi”, arkaikliği ifade etmiştir. Bu konumlama, adına modernleşme ya da modern toplum denen kavram eliyle carileştirilmiştir. İdeal bir yer, yön, merkez olarak Batı, diğerlerinin ancak modernleşme ya da modern toplum ilkelerine riayet etmeleriyle ulaşabilecekleri bir kodlama olarak kendini göstermiştir. Tarihin nihai ereği olarak modern toplum, ekonomik bakımdan sanayileşmiş, sosyal yapı bakımından kentleşmenin gerçekleştiği, okuryazarlık ve eğitilmiş nüfus oranının yüksek olduğu, insanların kendi yerel yaşam çevrelerini ve bu çevreyle sınırlı kültürlerini aşarak evrenselliğe yöneldikleri, hayatlarını kendi özgür iradeleriyle planladıkları ve bu ölçüde rasyonel ve bağımsız oldukları bir vaziyeti ifade etmeye başlamıştır (Duralı, 2010: 122-125).

Modernlik, Batı medeniyetinin Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma ve Sanayi Devrimleri ile sosyal dönüşümlerin ürettiği bir dünya görüşü olmanın merkezinde, bir ideoloji ve yaşam tarzıdır. Giddens, modernliği 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve lakin bütün dünyayı etkisi altına almayı başaran toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak görür (Giddens, 1994: 58). Bu bağlamda modernleşmek Batı medeniyetinin oluşturduğu değer ve kurumların bu medeniyetin dışındaki devlet ve toplumlara, bu medeniyetin kendine özgü dinamik ve koşullarına bakmadan, üretmiş olduğu dünya görüşü ve kurumlarını tevarüs ederek, kültür ve ben idraklerini dönüştürme sürecidir (Demir ve Acar, 1991: 251). Modernleşebilme eliyle yakalanması ya da varılması gereken bir hedef olarak Batı, coğrafi bir kapsamdan çok zihinsel ve ontolojik bir karşılığa sahip olarak, toplumların ve onların geleneksel yapılarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Gelişmiş olmak, modern olmak, “Batılı” olmak ve nihai kertede tarihin nihai ereği olarak ilerleme içinde olmak, modernleşme kavramının vazettikleri bağlamında bir davranış kalıbını zorunlu kılmıştır. Walter Benjamin’in veciz biçimde ifade ettiği gibi kültürün “mekaniksel üretiminden” bahseder hale gelmiş, kültürün müteşekkil farklılıkları bir anlam ifade etmemeye başlamıştır. Modern dönemin belirleyicisi olarak metaların teknolojik gelişim yoluyla kitlesel üretimi insan ilişkilerini “şeyleştirmiş”, geleneksel olan yaşam tarzları kaybolmaya başlayarak, imgeler ve algılar maddi karşılık olarak materyalize olmuşlardır (Benjamin, 2000: 55).

Burada önemli bir noktanın altını çizmekte fayda var. Bir sürecin adı olarak modernleşme, bireylerden başlayarak toplumlara ve siyasal yapıları da değiştiren bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan modernleşme gelenek ile çatışmakta ve kendini geleneğin ikamesi ya da dönüştürücüsü olarak değil de başlı başına bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlayış modernleşmeyi doğrudan geleneksel olanın karşısına konumlayan bir kapsama işaret etmektedir. Bu halde modernleşme tarihsel süreç içerisindeki durumu itibarıyla ilerleme ve gelişmenin kültürüyse, gelenek ile çatışması tarihi doğru okumanın gerekliliği olarak görülmelidir. Öte yandan, toplumların birikimsel bir süreci olarak ifade edilebilecek olan kültürlerini gelenek olarak nitelemek yanlış bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda değerler bütünü, yaşam tarzı ve ürün olarak kültür, milletlerin sahip oldukları özgül nitelikleridir ki, kültürel iktidar tartışmasının yapılabilmesinin merkezini de burası oluşturur. Modernleşme ya da batılılaşmanın baskın ben idraki tanımlamasının, diğer kültürleri arkaik olarak görmesi ya da nitelemesi, çalışma kapsamında ele alınan kültür kavramının tahakkümcü yönünü gösterirken; tekil kültürlerin

gelenek olarak nitelenmesi ve bunların çatışma kapsamında ele alınması kültürel iktidar kavramını meşrulaştırma manasını taşımaktadır (Kalın, 2016: 53).

Birikimsel bir unsur olarak kültür bu haliyle, var olan aktif Batı medeniyetinin sonucu olduğu gibi taşıyıcısı ve doğrulayıcısı vasfını ifade etmektedir. Aydınlanma ile ortaya çıkan seküler söylemin oturduğu toplumsal zeminden seslenerek, gündelik hayatı domine eden değerler bütünü olarak “çokluğu” temsil etmeyen daha çok “tekçi” yönlendirici ve “yapılandırıcı” bir karşılığa sahiptir (Kalın, 2018: 88).

Kültürel alan, kendi içsel mantığı bakımından özerk olarak gözüксе de, düşünülen tarihsel süreç ve söz konusu sekansın müdahalesi açısından bağımlı yönü dikkatten kaçırılmamalıdır. Kültürel üretim, bağımlı bulunan alanın ekonomik ve siyasi düzleminden ayrı düşünülemez. Başkaca bir söylemle, kültür kodları modern, ilerici gibi vurgulamalara matuf biçimde ortaya çıkmaktadır (Kaya, 2015: 404). Bu minvalde artık bağımsız veya yerel kültürlerin etkilerini tamamen kaybettiklerini söylemek güç olsa bile, kültür denen olgunun modernleşmenin gereklerini ifade eden ya da Batılılaşma olarak ifade edilen bir kapsama büründüğü göze çarpmaktadır. Hülasa ulusal kültürlerin dahi self-kolonizasyon olarak niteleyebileceğimiz bir yöntemle ya da ben idraki tanımlamalarıyla modernleştirdikleri bir kültürel gerçeklikten bahsedebiliriz. Bu tanımlamalarda yaşanan değişiklikler, bir ideoloji ya da devlet yönetimi ilkelerinden bağımsız olarak dil devrimi, sekülerlik ve cemaat kavramının yeniden tanımlanmasını ifade etmektedir. Son kertede kültür, ilerleme ve gelişmeye mündemiç olan modernleşme kültürüdür ve bu haliyle tüm toplumların Batılı bir dünyaya doğmalarına ya da Batılı bir dünyada Batılı gibi yaşamalarına yol açmaktadır.

2- Kültürel İktidar Kavramının İktidar Boyutu

Kültürel iktidar kavramının iktidar boyutunun kültürün boyunduruğundan bağımsız bir yönünün olmadığı görülmektedir. İktidar kavramı, özü itibarıyla uzun bir geçmişe sahip bir yapıya işaret etse de, kültürel iktidar bağlamında kültürün uygulayıcısı ya da kültürün tecebbür ettiği bir unsur olarak öne çıktığı ifade edilebilir. Kültür, toplumsal alandaki meşru tasavvurları belirleme mücadelesi olarak, Durkheim’ın sözünü ettiği asgari düzeyde ahlaki ve mantıksal uzlaşımın ilke ve kriterlerine karar verme sürecidir (Durkheim, 2005: 35). Bu bağlamda kültür, söz konusu meşruiyet üretiminin en önemli toplumsal aracı olmak dolayısıyla bir iktidar kurma aracına dönüşmektedir

(Bourdieu, 2016: 273). Kültürel alan toplumsal mecrada meşru görülen ve görülmeyen, adet, beğeni, tutum, pratik gibi faktörlerin geçerli olduğu dil, beden, din, sanat, politika, eğitim gibi çok çeşitli sermaye türlerinin ilişkisel olarak var olduğu iktidar mücadeleleri alanlarının genel toplamını ifade eder (Hazır, 2014: 234).

İktidar kavramı, genel itibarla güç, otorite ve kontrol gibi kavramlarla bir arada düşünülmektedir. Duverger iktidarı: temel olarak toplumsal bir ilişki içinde bulunan bir kişinin veya aktörün başkalarından buyruklarına uymalarını talep etme hakkına sahip olması biçiminde tanımlarken; baskı, güç, ikna ve rıza gibi kavramlar üzerinden meşrulaştırılmış güç kullanma kabiliyetini iktidar olarak görmektedir (Duverger, 2011: 129). Bu bağlamda iktidarın ni-rengi noktası, kendisine uydurma, tabi kılma ve otorite kurmaktır. Bu hal eşitlikçi olmayan bir hiyerarşiye ve eşit olmayanlara hükmedebilmek üzere bir kurumsallaşmaya ihtiyaç duymaktadır.

Söz konusu kurumsallaşma iktidar mahfillerinin devlet bünyesinde zahir etmesine yol açmıştır ki, iktidar kavramı çoğunlukla devletin umdesinde anlam kazanan bir kapsama işaret etmektedir. Devletin varoluş tarihi muğ-laklıkla özdeş bir geçmişe sahip olsa da, eşitlikçi olmayan bir hiyerarşiye cevap verecek kurumsallığa kavuşması yine modern döneme ait bir olgudur (Poggi, 2007: 116).

Modernlik görmenin zaferini temsil ederek, inancın ve inanmanın kutsallığından düşüncenin ve düşünmenin, rahibin ya da din adamının kutsallığından entelektüelin kutsallığına, dinin kutsallığından bilimin ve düşüncenin kutsallığına imparatorluk sisteminden ulus-devlet sistemine geçişi temsil etmektedir. Bilimin yeni insanlık dini olduğu Batı entelektüel tarihinde modernite süreci diye adlandırılan dönem, gözün ve görmenin hegemonya kurduğu dönem olmuştur. Görmenin egemenliği devletin ve toplumun dinsel olandan uzaklaştırıldığı seküler olmanın zorunluluğunu beraberinde getirmiştir (Arslan, 2005: 65). Aydınlanma düşüncesinin aklın aydınlığını mukim kılma süreci, dinsel olanının etkisini kaybetmesini zaruri kılmıştır. Bu noktada sanat, kültür, estetik ne varsa bilimin ve aklın aydınlığından ışı-yarak, dinselliğe karşı bir düzlemi işaret etmiştir.

Cebir kullanma tekeli ile bu tekelin meşruluğunun “birliğini” ifade eden modern devlet, bir iradenin kendisine karşı gelinmesi halinde bile yürütülebilmesi anlamında “iktidar” ile bu iktidarın meşruluk ilkesi anlamında “otorite” ile birleşmesiyle oluşmuştur. Söz konusu birlik, statü noktasında hukukilik nosyonuyla yetkilendirilmiş ve toplumun genel menfaatini gözetmek

olarak iktidar, “birlik” için hukukiliğin dışından davranabilme yetisiyle donatılmıştır. Bu bağlamda modern devlet, toplumu meydana getiren farklı bireylerle grupların devletin dışında oluşlarını ve devlete dışardan baskı yapmak suretiyle kendi isteklerini iktidarların karar alma süreçlerine aktarmak durumunda olduklarını ifade etmektedir (Poggi, 2008: 115).

Burada iki önemli kavram kendini göstermektedir: iktidar ve meşruiyet. İktidarın devlet içinde farklı sınıf ve farklı istençlerin toplumun genel menfaati dışında görmesi durumunda, zorlayıcılık gücüyle mukabele edebilmesi, onun hukukilik vasfıyla sahip olduğu meşruluk ve bunların birliğini işaret etmesi bakımından, toplum kesimlerinin yönetime katılmalarının sınırını da tayin etmektedir. Bu durumda modern devlet iktidar eliyle sınırlandırılmış bir “çoğulculuğa” göre tanımlanmış ve örgütlenmiş olup, bu sınırın aşılması kendi mantığı açısından giderilmesi gereken bir tehdit olarak algılanmıştır.

O halde iktidar, toplumsal katmanlar ya da çıkar grupları arasında bir ayırım gözeten ve bir kısmı veya zümreyi makbul kabul ederken, diğerlerini baskılayabilen ve bunu da devletin devamlılığı, toplumun genel gönenci misyonuyla kendisine tanınmış hukukilik vizyonunun sunduğu meşruiyetle yapabilen bir güçtür.

Bu bağlamda kültürel iktidar kapsamında iktidar kavramı, dikotominin kültür ayağının sekülerlik mücadelesini ve bu mücadeleye taraf toplumsal sınıf veya düşünce sistematiğine karşı yürütülen bir mücadele ya da otorite merkezi işlevi görmektedir. İktidar, öncelikle modernliğin mütemmim cüzü olarak kültür boyutunun yürütülmesindeki iradeyi ifade etmektedir. Düşünce tarzlarımızın bile iktidar mekanizmalarının etkisine maruz kaldığı göz önüne alındığında, kültürün de bundan münezzeh olduğu düşünülemez. Kültür sonuçları ve etkileriyle iktidardadır.

Toplumların tarihsel süreç içerisinde kültürlerini etkileyen dönüşüm ve kimlik değişimlerinin ilki sahip oldukları dini kabul ettikleri an ile ikincisi Batılılaşma sürecidir (Karakas, 2015: 199). Din geniş bir toplumsallaşma sürecinin özü, yerel aktörlerle iktidar arasındaki aracı ve devletin politik meşruiyetinin kültürel zeminini tedarik eden bir unsurken (Mardin, 1992: 160); Batılılaşma devleti yeni bir toplumsal kimlik ile inşa etme, kültürü ve onun dayanağını oluşturan zihniyeti dönüştürme projesidir. Burada önemli bir nokta şudur ki: iktidar sınıfını temsil edenler için Batılılaşma modernleşmeyi sağlayan bir kültürel değişim, zihniyet değişimini ifade ettiğinden halkın talep veya kodlarıyla uygun olup olmaması önemsenmemektedir (Mardin, 1992: 149). Bürokratlar için modern medeniyete erişme seviyesi bir inanca

dönüşerek, dinsel olanın bu terakkiye mâni yanının olduğu savunulmuş ve bu bağlamda da iktidarın laik/seküler tutumu gelişmeye temel olarak alınmıştır (Karpas, 2014: 39).

Dolayısıyla, dinsel cemaat kültürünü aşp, laik kültürü ihdas etmek her yönüyle heterojen, çok etnikli cemaat yapısından, modernleşme umdesine sıkı sıkıya bağı bir topluluğu ulusçuluk ekseninde birleştirmeyi gerekli kılmıştır. Ulus devletin harcı birliktelik oluşturmak ekseninde milliyetçilik olurken, laiklik ile birlikte yeni bir insan ve toplum yaratmak üzere kültürün dönüştürülmesi amaçlanmıştır (İnsel, 1999: 39). Bu durum halkın ya da toplumsal sınıfların bir anda geçmişinden ve kültüründen uzaklaşmasının mümkün olmaması sebebiyle otoriterliği ve katı bir iktidarı ifade ederken; aynı zamanda dil devrimini de beraberinde getirmiştir. İktidar olunan modernleşmeci/Batılılaşmacı retoriğin icaplarının sahada cari olması dilde bir “değişmeyi”, “yenileşmeyi” ve “gelişmeyi” zaruri kılarken; aynı zamanda dilde bir kopuşu da meydana çıkarmış ve bu durum kültürel bir boşluğu doğurmuştur (Duralı, 2018: 15-16).

Son kertede iktidar, “tarihsel gecikmişlik” duygusu içinde, modernleşme/Batılılaşma amacının çoğu noktada kültürel mukayeselerin bir asimilasyona evrildiği, bir yenilgi yaklaşımıyla ben idraki tanımlarının menfi manada güncellendiği bir iradeyi temsil etmektedir. İktidar içsel bir bölünmeyle nihayete eren Batı’nın değer ve ilkelerinin “evrensel” ölçüye kutsallaştırıldığı, dinsel olanın geride bırakılma çabası içinde bulunduğu ve eski kültürü reddedip yenisini var etmeye inandırma, cezbetme ve yönlendirme aracıdır. Bu yönüyle de iktidarı, Batılılaşma/modernleşme kültürünün taşıyıcı unsurundan başka bir şey olarak tanımlamak da manasız bir uğraşpı temsil etmektedir.

3. Bir Egemenlik Meselesi Olarak Kültürel İktidar

Kültür, bir yaşam biçimi, zihniyet dünyası, gündelik hayat düzeni olduğu kadar, eser, ürün ve entelektüel faaliyetlerdir. Hayatı okumanın, anlamının, varlık idrakinin, öğretilmiş davranış kalıpları karşısındaki tutumun, insan ilişkilerine ve her türlü otoriteye karşı geliştirilen davranış ve düşünce kalıplarının adıdır kültür. Bunun yanında cari medeniyetin ya da siyasal alanın ürettiği entelektüel duruşun ürünleridir.

Modernliğin, kapitalist dünya sisteminin ulaşım, iletişim, üretim ve tüketim kalıplarına malik yapısı, pek çok veçhesiyle birlikte umdesine alan hali kültürün sınırları belirli çerçevede kalmasına yol açmıştır. İletişim teknolojisindeki gelişme ile doğru orantılı biçimde teslimiyetimiz de artmaktadır.

İletişim ağlarına yönelik görünürlük talepleri, sahip olunan değerlerin sıradanlaşmasına yol açmaktayken; görünür olabilmek ve önlenemez teknoloji düşkünlüğü içi boş var oluşların pazara düşmesine sebep olmaktadır (Öğün, 2019: 18). Neoliberalizmle beraber kültür, iletişim ve ulaşım imkânlarının yaygınlaşması, ekonominin çevreye yayılmasıyla, popüler kültür ve tüketim ideolojisiyle değer üreticisi konumuna gelmiştir. Neoliberalizmle birlikte her şeyin piyasalaştığı, pazarların genişlediği “çevredekilerin” de tüketmeleri için gelir seviyelerinin kısmen yükseltildiği bir ortamda kültür, kamunun zor kullanmasına gerek kalmadan vatandaşın “talep eder” tarzda sahiplenmesine evrilmiştir. Küresel kültür ürünlerini “dayatma” gereği olmadan reklamını, tanıtımını, modasını, işlevselliğini vurgulayarak insanın nefsi duygularını harekete geçirecek “ihtiyaçlar” silsilesi küresel kültürün genişlemesini sağlamıştır (Yıldırım 2018: 34).

Üretim ve tüketim ilişkilerinin türdeşliği küresel bir kültürü vazederken; kültür tektipleşmenin, herkesleşmenin, yerel dinamikleri ya yok sayan ya da küresel kültüre entegre eden halin adı oldu. Milletlerin müstesna kodları “dünya vatandaşı” kategorisi içinde kristalleşerek, modernlik kültürü simgesel toplumun özü haline geldiği için birey ile toplum milletler ve cemaatler adeta vazifelerini tasdik eden bir robota dönüşmüşlerdir. Küresel kültür sınıflar arasındaki ekonomik farkları silikleştirmiş ve ilgi alanlarını yakınlaştırmıştır. Kaliteleri farklılaşsa bile tüketim ürünlerine her kesimden insanın sahip olabildiği bir unsur halini almaya başlamıştır. Kültür, bunu bireylerin zihinsel yapılarını devreye sokarak yapabildiği için başarılıdır. Kültür, ihtiyaç olmasa bile bir metayı ihtiyaç haline getiren bir düşünce yapısı oluşturmakta ve bireyler buna sahip olma dürtülerinin peşinden gitmektedir. Bu durum insanı kültürel iktidarın bir unsuru haline getirmekte ve kültürel iktidar bu yolla iktidarını devam ettirmektedir.

Kültür endüstrisinin “trendleri”, yaşama stili, giyim tarzı, yemek kültürü, davranış kalıpları, dili, seyir ve okuma zevki insanların “herkesleştirildiği” cari Batı medeniyetinin değerlerinin hâkim olduğu bir dünyada, kapitalizmin neoliberalizm ayağıyla kültürün meşruiyetini teşmil ettiği bir vaziyetle karşı karşıyayız. Küresel kültürün içeriklerinin markalar ya da “tarzlarla” hâkim olması, bireylerin ve cemaatlerin neye sahip olmaları gerektiğine de işaret etmeye başladı. Bu durum küresel kültürü dili, hassasiyetleri, eğilimleri iktisadi zihin ve ekonomik yapının belirlemesine yol açarken; cari kültür ekonominin güdümündedir. Batı modernliği düşüncesinin ürünü olarak kapitalizm insanların egolarına, maddi hassasiyet ve nefsi duygularına hitap eden, onu etkilemeye

çalışan yönüyle, bireyin özel hayatında bile küresel kültür anlayışının dışında davranmasını istemeyen bir mekanizmadır (Demirel, 2019: 23).

Örf, adet, gelenek, adet ve benzeri gibi kavramlar kültür inşasında etkisini kaybeden olgular olarak görülmektedir. Geleneksel olanın arkaiklikle itham edildiği kültürel formatta, yerel değerlerin ve milletlerin ve onun idaresi manasında devletlerin öz niteliklerinin anlam kayması yaşaması veya bir anlamlarının kalmaması özünde bir egemenlik meselesine işaret etmektedir. Kültüre verilen değer, milleti oluşturan ortaklıklar tehlike altına girmektedir. Modernleşmenin, insanların birbirleriyle ilişkilerine olduğu kadar kişisel yaşamlarına bile müdahale eden yapısı ortak yaşam formatını da kendine göre biçimlendirmiş ve insan kendini ve “tüketim ihtiyaçlarını” düşünen bir varlık haline dönmüştür. Bu durum bir merkezleşmeye yol açmış ve ortak düşünce ve davranış kalıpları menfi manada seyrederek; millet ya da cemaat olmanın getirdiği davranış kodlarını değiştirmiştir (Eagleton 2000: 35).

Kültür sonuçtur. Ekonominin, siyasi tercihlerin akabinde ortaya çıkan temel ihtiyaçlara, estetik ve zevke dayanan ve haliyle de, bu çalışmada kullanıldığı manada kültürün dili, hegemonya ilişkilerini, beğeni düzeyini belirler. Dünya sisteminin kar maksimizasyonuna, üretim mantığına bağlı olarak kültür iletişimin, ulaşımın herkesin her şeyden haberdar olduğu teknolojik medeniyetin dilidir ki; bu sebeple pratiktir, kişiler üzerinden toplumları umdesine alır ve yüzeysel malumatfuruşlukla aforizma vandallığını yüceltir. Modernlik küresel kültür vesilesiyle kitlelere, bireylere hegemonya uygularken; uluslararası sisteme direnç gösteren devletler bile gündelik hayat içerisinde kültürel iktidara karşı duramamaktadırlar (Özay, 2019: 28).

Kültürel iktidarın toplumların ve devletler üzerindeki muktedirliği, kültürü, bir genetik kod, bir fitrat, bir kader, bir ahlak ve ahlağın nihai ölçüsü olarak sabitlemekten (Bora, 2018: 217) uzaklaştırmakta ve bu durum “bizim kültürümüz” kavramını deformasyona uğratmaktadır. Milletler kendi kimliklerini oluşturan değerler bütününden çok modern kültüre tabi olma uğraşısı içine girmektedir. Kültürel iktidarın düşünsel boyutunu tedarik eden ve ontolojik olarak ben idraki tanımlamalarını ifade eden biçimde, niteliğin gözetilmediği haz ve sahip olmanın öncüllendiği bir verili dünyayı meşru gören bir zihin yapısı ortaya çıkmaktadır. Bu durum bireylerin ve toplumların kendi var oldukları çevrenin ya da düşünsel yapıları oluşturan temellerin esas alınmasından; cari medeniyetin tüketim ve üretim mantalitesinin gönüllü karakolluğunu yapmasıyla mümkün hale gelmekte. Ve bu durum cemaat yapısının ya da bireylerin ontolojik yapılarının kendi kendilerini kolonize ettirmeleri/self

kolonizasyon sürecini doğurmaktadır. Böylelikle kültürel iktidar tahakküm ederek, devletlerin, toplumların, bireylerin özgün niteliklerini yok sayan ve bu minvalde de var oluşlarına değer atfetmeyen bir yapıya kavuşmaktadır.

O halde kültürel iktidar tartışmalarının vardığı nokta, her türlü ideolojik baskılamadan münezzeh biçimde, Batı ve onun modernlik üzerinden imar ettiği cari medeniyetin hakimiyetini ifade etmektedir (Arslanbenzer, 2011: 16). Kültürel iktidarı, seküler/laik vurgunun, aklın ve pozitif ilimlerin yarenliğinde, belirli bir üretim ağını oluşturan ve neoliberalizmle birlikte pazarını genişleten, insanlara ve toplumlara ne olmaları, nasıl davranmaları gerektiğini küresel kültürel kodlar haline gelen unsurlarla vazeden ve bireylerin güdülerini üzerinden sahip olma hasletlerini kaşıyarak onları gönüllü birer nefer haline getiren, sanat eseri, ürün ya da eserin standardının da bu çizgi üzerinden meydana çıkarılmasını şart koşan cari medeniyetin kendisi olarak görmek zaruridir.

Kültürel iktidara karşı egemenliği inşa ve tesis etmenin ya da yeniden kazanabilmenin yolu gündelik rutini ifade edecek olan bir kültürü, değerler skalasını ve iktisadi meydana getirmekten geçmektedir. Alatlının da ifade ettiği gibi kültürel iktidar olduğu gibi bir kültürel muhalefetten de bahsetmek mümkündür (Alatlı, 2019: 32-35). Kültür iktisadın, siyasetin, dünya sisteminin yapıtaşları olarak toplumları hegemonyasına alarak, sınıf ayırımı gözetmeksizin herkesi küresel kültürün belirlediği gibi yaşamaya, yeme-içmeye, konuşmaya, düşünmeye icbar etmektedir. Küresel kültür endüstrisinin seri malı üretimlerini kapmak için yarışan bir toplumun, kendine özgü bir yol inşa etmesi oldukça güçtür. Bu bağlamda kültürel iktidar ya da cari kültür tahakkümüne muhalefet kapitalist iktisadi zihniyeti reddetmekle başlar. Tarihin sonunu ilan edenlerin bulunduğu noktada, kültürün iktidarını yerelleştirebilmek ancak bu kendini tanıma ve kolonize etmeme durumuyla ilişkili olabilir. Kültürel iktidar zaman ve mekan kavramlarının bir toplum için elzem olan değerler manzumesinin referans alınmasıyla mümkün hale gelebilir. İnşa edilen kültürün, söylem ile uyumlu olması veya söylemin eylemi desteklemesi için dil devriminin sağlanması gereklilik arz etmektedir. Bu haliyle kültürel iktidar, belli başlı sanat dallarında ya da edebiyatta görece nitelikli eserler üretmekten ibaret bir şey değildir. Kültürel iktidarın kurulabilmesi siyasi iktidarın uyumunun şart olması nedeniyle, siyasi iktidarın mutlak biçimde sağlanması, iktisadi gücü ile var olan bir kültür cephesi imar ederek kültür mücadelesinin cari tutulmasıyla bağlantılıdır. Lümpen bir zihniyet ve modern kültürün daha çok sahip olma güdüsünün parlattığı kariyerizmin varlığı kültürün ve onun kıymetinin değersizleştirildiği bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Kültürel iktidar tartışmaları, hâkim ideolojik diskur çerçevesinde tartışılmaktan öte bir anlam ifade etmemiştir. Entelektüel camianın kültürel iktidar tartışması çoğunlukla sahip oldukları pozisyonlarını kaybetmemeleri üzerinde yürümüştür. Bu yönüyle kültürel iktidar tartışmaları yanlış bir boyutta seyretmiştir. Bu çalışmada kültürel iktidar kavramının kültür ve iktidar anlamlarının neye karşılık geldiği açıklanarak, tartışmanın boyutunun ne üzerinde yürütülmesi gerektiği tartışılmıştır.

Bu çalışmada daha öncekilerden farklı olarak, yerel kültürel iktidarlar bahsinden ziyade, kültürel iktidar kavramının özünün neye karşılık geldiği ve bunun egemenliğe dair bir sorun teşkil edip etmediği tartışılmıştır. Bunu yaparken, Gramsci ya da Foucault'da olduğu gibi iktidar kavramı ve onun kültür eliyle yeniden tesis edilmesi üzerine değil kültür üzerine vurgu yapılmıştır. Gramsci'nin yaptığı sınıf çatışması bağlamında kültürü ele almak olup, kültürün özüne dair bir sorgulamayı içermediği gibi, bir doğrulamayı ifade etmektedir. Klasik söylemde, hâkim sınıfın tahakkümü olarak ele alınan kültür ve kültürel iktidar bahsindense, bu çalışmada kültürel iktidar kavramının kültür boyutunun esas olduğu ve bunun da birikimsel bir karşılığa denk düşerek modernleşme/Batılılaşma bağlamında yüzyıllardır süregelen bir kapsama denk geldiği ifade edilmiştir.

Her şeyden önce kültürel iktidar, kültür ekseninde bir tahakkümü ifade etmektedir. Söz konusu tahakküm, modernleşme ya da Batılılaşma olarak ifade edebileceğimiz ancak günümüzde neoliberalizm vasıtasıyla kurulmuş bir kapsama denk gelmektedir. Neoliberalizmin, modernleşmenin bir sonucu olarak seküler ve pragmatist olan insan tekinin duygularına tüketim üzerinden hükmeden yapısı, herkesin tektipleştiği ve ontolojik olarak bireyin kendini tüketim üzerinden kodladığı bir kültüre yönlendirmektedir. Bu bağlamda, kültürel iktidarın kültürü modernleşmeci, Batıcı, laik/seküler, akılcı, ilerlemeci ve tüm bunların devamı bağlamında tüketici bir insan tekini ifade etmektedir.

Kavramın diğer öznesi bağlamında iktidar, kültürün yürütücüsü ve gönüllü kültür polisliğini yaptığı bir aktör olarak görülmektedir ve bu bağlamda da ulus-devlete karşılık gelmektedir. İktidar, kültürel kodların geçişkenliğini engelleyen, tahakküm ettiği format ile kültürün hâkim rengini uygulayıcısı konumuyla, meşru kılındığı toplumun değerlerindense, vazifelendirildiği formatın temsilciliğinde bir yapıdır. Bu durum modernleşme teorisinde de açıkça görüleceği üzere, toplumların ideolojik kodlamalar üzerinden, din ile bağlarının zayıflatılarak sekülerliğin sağlanması ile geleneksel olanın

değiştirilmesi şeklinde kendini göstermektedir ve bu haliyle modernleşmenin genelliğine işaret etmektedir.

Kültürün ve iktidarın bu veçheleriyle tesis etmiş oldukları kültürel iktidarları, doğrudan bir egemenlik meselesi olarak kendini göstermektedir. Zira toplumların, cemaatlerin ya da bireylerin ve bunların hasılası olarak okunabilecek milletlerin değerleriyle müsemma bir halde dünyaya geldikleri göz önüne alınırsa, belirli verili bir kültürel atmosfere sahip oldukları söylenebilir. Bununla birlikte, söz konusu aktörlerin kültürel iktidar tahakkümü ile ben idrakleri ve hayat algılarının kendilerini “Batıcı”, modernleştirici bir dünyaya dönüştürmeleri, doğrudan var oluşlarına dair bir tehlikeyi ifade etmektedir. Kültürel iktidarın sanat eserleri, hayat tarzları ve benzeri süreçlerle varlıkları bir örnek hale getirmesi, özgül nitelikleri ortadan kaldırdığı gibi onların yaşam hakkını da elinden almaktadır. Bireyler, kültürel iktidarın verili Batılılaşmacı dünyasıyla kendi sahip oldukları kültürel alan arasında bir yabancılaşma yaşamakta ve kültürel iktidarın geleneksel olana menfi bakışı bir çatışma atmosferinin doğmasına yol açmaktadır.

Kültürel iktidarın bir egemenlik meselesi olması, kültürel muhalefetin varlığıyla da anlaşılabilir. Kültürel iktidar meselesinin egemenliğe dair boyutu modernlik öncesi bir zihniyetin var oluşu ve bu duruşların gerçekte iktidarı modernleşme lehine kaybetmelerinde gizlidir. Modernleşme/Batılılaşma üzerinden tahakküm edilen kültürel iktidar, toplumların, devletlerin bütüncül değerler manzumesi olarak özgül niteliklerine yönelik farklılığı baskılamakta ve bu yönüyle de dar bir algılamayla egemenliğe dair bir tehdidi ifade etmektedir. Kültürün yapılandırılması batıcı, modern, seküler ve ilerlemeci bir karşılığı içerirken, kültürel ürünlerin de bu durumdan bağımsız olarak gelişmesini ve ortaya çıkmasını beklemek zor hale gelmiştir. Zaman, mekân, ben idraki gibi tanımlamalarda yaşanan deformasyonun yanında, yaşanan hayatın kabul edilmesi ve makbul kılınması bağlamında dil devriminin sağlanmış olması, kültürel iktidar bahsinde kimin nasıl egemen olabileceğine dair yol haritasını da göstermektedir.

Kaynakça

- Alathi, A. (2019). “Kültürel İktidar Varsa Kültürel Muhalefet de Vardır”. *Açık Medeniyet*, Sayı: 18: 32-35.
- Arslan, H. (1999). “Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar”. *Doğu-Batı*. 63-89.
- Arslanbenzer, H. (2011). *Türkiye’de Kültürel İktidar Solda mı?*. İstanbul: Avangard Yayınları.
- Benjamin, W. (2000). *Pasajlar*. (çev.: Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, T. (2018). *Zamanın Kelimeleri: Yeni Türkiye’nin Siyasi Dili* İstanbul: İletişim Yayınları.

- Bourdieu, P. (2006). *Sosyoloji Meseleleri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Demir, Ö.- Mustafa A. (1991). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Demirel, S. (2019). "Çoğulculuğun Sloganlaştığı Bir Vasatta Kültürel Aynılışma". *Açık Medeniyet*, Sayı: 18: 23)
- Duralı, Ş. T. (2006). *Çağdaş Küresel Medeniyet: Anlamı, Gelişimi, Konumu*". İstanbul: Dergah Yayınları.
- Duralı, Ş. T. (2018). *Omurgasızlaştırılmış Türklük*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Duverger, M. (2011). *Siyaset Sosyolojisi*. Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eagleton, T. (2000). *Kültür Yorumları*. İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Erdoğan, R. T. (2017): <https://kultursurasi.ktb.gov.tr/TR-175189/sayin-cumhurbaskani-receptayyip-erdogan39in-acilis-kon-.html>, Erişim Tarihi: 15.02.2020).
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. Ersin Kuşdili), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri*, (Çev. Adnan Cemgil), İstanbul: Belge Yayınları.
- Hazır, I. K. (2014). "Bourdieu Sonrası Yeni Eşitsizlik Gündemleri: Kültürel Sınıf Analizi, Beğeni ve Kimlik", *Cogito*. 230-261.
- İnsel, A. (1999). "Cumhuriyet Döneminde Otoritarizm", *Bilanço 1923-1998 Siyaset Kültür Uluslararası İlişkiler*. (Ed). Zeynep Rona, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 110-120.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2018). *Barbar, Modern, Medeni: Medeniyet Üzerine Notlar*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Karakaş, M. (2015). *Modernlik Küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler Evreni*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, H. K. (2014). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kaya, A. (2015). "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. Güneç Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kutay, M. T. (2017). "Kültürel İktidarın El Değiştirilmesi ve Türklüğün Yeniden İnşası". *AK Parti'nin 15 Yılı: Toplum*. İsmail Çağlar ve Ali Aslan (Ed.). İstanbul: Seta Yayınları. 49-62.
- Mardin, Ş. (1992). *Makaleler 3 Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öğün, S. S. (2019). "Kültür Üzerine" *Açık Medeniyet*, Sayı: 18: 18.
- Özay, M. (2019). "Kültürel İktidar Kapışmasında İdeolojiler". *Açık Medeniyet*, Sayı: 18: 28.
- Poggi, G. (2007). *Modern Devletin Gelişimi. Sosyolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Poggi, G. (2008). *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tomlinson, J. (2000). *Küreselleşme ve Kültür*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yıldırım, E. (2018). *Türkiye'nin Yeni Kültürü: Kültür Savaşlarından Kültürel İktidara*. İstanbul: Pınar Yayınları.